

Як цитувати: Алексєєва С. Актуальні проблеми дидактики в умовах інформатизації освіти: індивідуалізація навчання. *Електронний журнал «Наука і техніка сьогодні»* (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Техніка», Серія «Фізико-математичні науки»).2022. N 1(1) 2022. С.18-27. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730415>

Алексєєва С
доктор педагогічних наук,
відділ дидактики
Інституту педагогіки НАПН України,
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-8132-0465>
Doi org/10.52058/2786-6025-2022-1(1)-8-26

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ: ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Анотація У статті обґрунтовано необхідність розробки теоретичного базису дидактики щодо індивідуалізації навчання в умовах інформатизації освіти.

Дидактична теорія має сприяти відкриттю нових можливості вдосконалення освітнього процесу, що дасть змогу підготувати сучасну молодь до життя в цифровому суспільстві та здатності ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах цифрової економіки. Необхідність обґрунтування нових підходів сучасної дидактики визначає новим форматом освіти, яка використовує широкий доступ до відкритих електронних ресурсів, організацію асинхронної та синхронної педагогічної взаємодії та використання різних освітніх телекомунікаційних каналів.

Провідні ідеї дидактики в умовах інформатизації освіти розкриваються через призму наукових підходів цифрової гуманізації навчання і особистісно орієнтованої педагогіки та провідних принципів: персоналізації, гнучкості та адаптивності, насиченості освітнього середовища, полімодальності (мультимедійності), навчання у співпраці і взаємодії, успішності в навчанні, практико-орієнтованості, включеного оцінювання, доцільності. Отже, інформатизації освіти впливає на моделювання освітнього простору закладу освіти, відкриває можливості для оновлення змісту, організаційних форм навчання.

Нові орієнтації й цінності сучасної освіти обумовили необхідність індивідуалізації навчання як системи засобів, що спрямованні на підтримку й розвиток самобутності учнів. Індивідуалізації навчання має забезпечити формування й розвиток особистісних цінностей молоді, умов її самореалізації, саморозвитку. Індивідуалізація навчання уможливить створення умов

розвитку «цифрових дітей», які з'єднали інтернет і життя. Індивідуалізації навчання сприятиме розкриттю індивідуальності кожної дитини і стане напрямом удосконалення навчання, своєрідною стратегією освітнього процесу, яка охоплює всі його ланки.

Ключові слова: інформаційна освіта, індивідуалізація навчання інформаційне суспільство, цифрові діти, цифрова гуманізація навчання.

Aliksieieva Svitlana doctor of pedagogical sciences, senior researcher, Department of Didactics of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 04053, Ukraine, Kyiv, street Sichovykh Striltsiv, 52-D, tel.: + 38 (044) 481-37-71, e-mail: sv-05@ukr.net, ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-8132-0465>

CURRENT PROBLEMS OF DIDACTICS IN THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION OF EDUCATION: INDIVIDUALIZATION OF LEARNING

Abstract. The article substantiates the need to develop a theoretical basis for didactics on the individualization of learning in the context of informatization of education.

Didactic theory should help open up new opportunities for improving the educational process, which will prepare modern youth for life in a digital society and effectively carry out professional activities in the digital economy. The need to substantiate new approaches of modern didactics is determined by a new format of education that uses wide access to open electronic resources, the organization of asynchronous and synchronous interaction and the use of various educational telecommunications channels.

The leading ideas of didactics in the context of informatization of education are revealed through the prism of scientific approaches: digital humanization of learning and personality-oriented pedagogy, as well as the leading principles: personalization, flexibility and adaptability, saturation of the educational environment, polymodality (multimedia), learning in cooperation and interaction, learning success, practice-orientation, included assessment, expediency. Thus, the informatization of education affects the modeling of the educational space of the educational institution, opens opportunities for updating the content, organizational forms of learning.

New orientations and values of modern education have necessitated the individualization of learning as a system of tools aimed at maintaining and developing the identity of students. Individualization of education should ensure the formation and development of personal values of young people, the conditions of their self-realization, self-development. The individualization of education will make it possible to create conditions for the development of "digital children" who have connected the Internet and life. Individualization of education will help to reveal the individuality of each child and will be a direction of improving learning, a kind of strategy of the educational process, which covers all its parts.

Keywords: information education, individualization of learning information society, digital children, digital humanization of learning

Постановка проблеми. Яскраво виражена цифровізація суспільства, розвиток технологій штучного інтелекту, глобальні виклики XXI століття вимагають переоцінки педагогічних здобутків дидактичного забезпечення освітнього процесу. Сьогодні активно з'являються нові дидактичні категорії – «електрона дидактика», «е-дидактика», «цифрова дидактика», «медіа-дидактика». Вчені та дослідники з різних аспектів підкреслюють необхідність обґрунтування нових підходів до змісту, методів, організаційних форми навчання, що сприятимуть сталому, гармонійному, збалансованому розвитку всебічно розвинутої соціально адаптованої особистості інформаційного суспільства. Дидактична теорія має сприяти відкриттю нових можливості вдосконалення освітнього процесу, що дасть змогу підготувати сучасну молодь до життя в цифровому суспільстві та ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах цифрової економіки. З'ясування подібних питань має принциповий характер, бо від вичерпності їх розгляду та всебічності характеристик залежить усвідомлення можливих рівнів інтерпретації дидактики як теорії навчання та її прикладного застосування у педагогічній практиці.

Нові орієнтації й цінності сучасної освіти обумовили необхідність індивідуалізації навчання як системи засобів, що спрямованні на підтримку й розвиток самобутності учнів. Індивідуалізації навчання має забезпечити формування й розвиток особистісних цінностей молоді, умов її самореалізації, саморозвитку, саморефлексії, саморегуляції, самозахисту, самоосвіти та самовиховання, необхідних для становлення самобутнього особистісного Я-образу. Індивідуалізації навчання сприятиме розкриттю індивідуальності кожної дитини. Вихідними положення індивідуалізації навчання є розкриття унікальності й неповторності кожної дитини, розвитку її індивідуальності, створенні сприятливих умов для розкриття її здібностей. Основне завдання закладів загальної середньої освіти полягає не в озброєнні учнів знаннями, вміннями та навичками, а у формуванні особистості, її оригінальності та самобутності. Відтак, індивідуалізація стає напрямом удосконалення навчання, своєрідною стратегією освітнього процесу, яка охоплює всі його ланки: навчальний процес (вибір форм, методів, прийомів навчання); зміст освіти (створення навчальних планів, програм, навчальної літератури); побудову системи освіти (формування різних типів навчальних закладів, груп, класів) [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Освіта в інформаційному суспільстві є транслятором культури, виступає пріоритетною цінністю, а визначення її мети і змісту потребує пошуку оптимального поєднання традиційних підходів, що вже склалися, і впровадження нових інформаційних компонентів, спрямованих на формування досвіду життєдіяльності особистості на інформаційній основі, що зумовлює затребуваність особистості в інформаційному суспільстві. Проблему інформатизації освіти досліджували

В. Биков, І. Булах, Ю. Валькман, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, Ю. Рамський, та ін.; проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів – Н. Морзе, О. Топузов, Ю. Жук, С. Алексєєва, О. Співаковський та ін.

В сучасному суспільстві інформація перетворилася на головне джерело виробництва. Широкий доступ до інформації забезпечив комп'ютеризацію та зміни просторової організації соціальної реальності, що визначається активним впровадженням інформаційних технологій та процесом цифровізації [2]. Інформаційні технології міцно і впевнено проникають у всі сфери нашого життя, а одним з головних пріоритетів стає інформатизація освіти як гарант майбутнього інтелектуального потенціалу нації [3]. Необхідно розвивати національно-освітній простір, напрацьовувати методологію і методіку використання комп'ютерних мультимедійних технологій та забезпечити їх використання під час викладання шкільних предметів, забезпечити пріоритетність та вдосконалення підготовки фахівців з інформаційно-комунікативних технологій, поліпшити ситуацію щодо матеріально-технічного забезпечення процесів інформатизації [4]. Обґрунтування нових підходів сучасної дидактики в умовах інформатизації визначається новим форматом освіти, яка використовує широкий доступ до відкритих електронних ресурсів, організацію індивідуального навчання, що визначає комфортні умови, які відповідають освітнім запитам цифрових дітей.

Метою статті є обґрунтування необхідності розробки теоретичного базису дидактики в умовах інформатизації освіти щодо індивідуалізації навчання.

Виклад основного матеріалу. Завданням сучасної освіти стає підготовка молоді до умов життя та майбутньої професійної діяльності в інформаційному суспільстві. Дидактика в умовах інформатизації освіти орієнтована на обґрунтування нових цілей, змісту, методів, організаційних форм й закономірностей теорії навчання у віртуальному просторі, з використанням соціальних мереж, що істотно впливає на організацію освітнього процесу в цілому, змінює характер набуття, опанування та поширення знань. Дидактика в умовах інформатизації освіти має розв'язувати проблеми інтенсифікації процесів інтелектуального розвитку учня – майбутнього члена інформаційного суспільства. Така дидактика як педагогічна теорія навчання передбачає розробку проекту педагогічної діяльності де змінюється роль як учня так і вчителя. Учитель виступає не в ролі розповсюджувача знань та інформації, а в ролі консультанта, помічника, партнера та координатора пізнавального процесу, а учень – стає активним суб'єктом освітнього процесу. До кола онтологічних уявлень дидактики належить і цифровий зміст навчання (текст, статична або динамічна графіка, аудіо, відео, мультимедіа) та різні способи до його доступу (аудиторний, локальний, мережевий), що забезпечує трансформацію пасивного навчання в інтерактивне. Важливою особливістю такої трансформації є створення адаптивного змісту навчання до індивідуальних особливостей учня, що

сприятиме формуванню всебічно розвиненої, емоційно гармонійної особистості.

Інформатизація суспільства сприяла «появі цифрових дітей», які активно транслюють події життя в блогах, генеруючи контент свого покоління. Ці діти остаточно з'єднали інтернет і життя, вони не затримують свою увагу на чомусь одному і постійно поглинають гігабайти все нової і нової інформації, швидко освоюють нові гаджети, інтуїтивно їх розуміють, із задоволенням працюють з ними. Такі діти мають кліпове мислення, розлад уваги; втрата бажання пізнання нового; неспроможність до аналізу та синтезу [5]. В освіті таких дітей має забезпечуватися ефективно досягнення дидактичних цілей через відповідну сукупність методів, засобів і адекватних організаційних форм навчання при створенні й забезпеченні відповідної технологічної та матеріальної бази. Тому, сучасна дидактика має знаходитися в тісній кореляції з впровадженням інформаційних, цифрових і телекомунікаційних технологій в сфері освіти.

Концептуальні засади інформатизації сфери освіти закріплені нормативними документами: Закон України «Про повну середню освіту» (2021), «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (2002), «Про дистанційне навчання» (2013), «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в Європейський освітній простір» (2004) тощо. Загалом, інформатизація освіти визначено пріоритетним напрямом модернізації освіти в умовах інформаційного суспільства. Створення єдиного інформаційного освітнього простору України, його інтеграція у світовий інформаційний освітній простір припускає багатоцільову діяльність, зокрема, становлення мережевого мультикультурного освітнього простору, що передбачає координацію інформаційних потоків, підвищення ефективності управління всією системою національної освіти в цілому, створення дидактичної системи взаємопов'язаних цілей, завдань, напрямів, методів і засобів навчання, впровадження інформаційних технологій. Також необхідне філософське переосмислення ролі інформації в розвитку освіти, системне перетворенні структури і функцій освітнього процесу, створення принципово нової моделі освіти [6]. Інформатизації закладів освіти має здійснюватися шляхом проектування інформаційно-освітнього середовища, створення інформаційної архітектури, інформаційної моделі навчання, підходів m-Learning і m-Science, принципів SocialMobile-Access-Regulated-Technology, НІТ, УІС, АСН, дієвих організаційно-управлінських та інформаційних механізмів, запровадженням інновацій [1].

Аналізу стану проблеми у закладах освіти підкреслюють необхідність цифрової гуманізації навчання й особистісно орієнтованої педагогіки як ключових наукових підходів в дидактики інформаційної освіти. Цифрова гуманізації навчання орієнтовані на формування в учнів системи цінностей, яка уможливило максимально персоналізовану педагогічну взаємодію і сприяє становленню інтелектуально розвиненої, духовно і морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам, вправлятися з

особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ. У закладах освіти має забезпечуватися цифрова трансформація процесів навчання, використовуватися цифрові канали зв'язку, що дає змогу створити належні умови задля забезпечення індивідуальних освітніх потреб учнів, їх морально-психологічного комфорту, особистісного зростання, з урахування вікових та індивідуальних особливостей, психолого-педагогічного супроводу (створення ситуацій успіху та підтримки), забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах діяльності, а також сприятиме стимулюванню ініціативності та життєвої активності учнівської молоді, культивуванню загальнолюдських, духовних, моральних і культурних цінностей, набуттю практичних навичок, необхідних для особистісної самореалізації [7].

Розв'язання проблем індивідуалізації навчання в умовах традиційної класно-урочної системи вимагає від вчителя попереднього вивчення і діагностики всіх індивідуальних особливостей розвитку учнів, зокрема, розумового, їх пізнавальної і практичної самостійності, індивідуальної системи діяльності. сьогодні ми маємо говорити про особистісно орієнтовану педагогіку. Особистісно орієнтована педагогіка – це є перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу, що заснована на ідеології дитиноцентризму. Такий підхід розуміється як максимальне наближення навчання конкретної дитини до її сутності, здібностей й життєвих планів, враховуються індивідуальні нахили, створення належних умов для розвитку її творчого потенціалу, самоідентифікації, суспільно-значимого особистісного самовизначення, вільного саморозвитку і збереження власної індивідуальності [8].

Відбір змісту та форм сучасного навчання має здійснюватися відповідно до провідних принципів: персоналізації, гнучкості та адаптивності, насиченості освітнього середовища, полімодальності (мультимедійності), навчання у співпраці і взаємодії, успішності в навчанні, включеного оцінювання, доцільності, практико-орієнтованості. Зокрема, принцип персоналізації дає змогу зробити освіту потрібною та адекватною вимогам сьогодення, адже базується безпосередньо на освітніх цілях та інтересах дітей, закладаючи міцний фундамент для усвідомленого навчання протягом життя. За такого підходу відбувається визначення й корегування мети навчання кожного учня, відбір стратегії й освітніх траєкторії, темп освоєння освітньої програми, характер педагогічного супроводу. Такий принцип уможливорює моніторинг персональних показників розвитку та навчальних результатів учня [9]. Принцип гнучкості та адаптивності дає змогу розвивати індивідуальний підхід, що орієнтований на визнання особистісних пріоритетів та інтересів дитини, вольової регуляції й тактовності освітнього процесу. Це принцип творення необхідних умов для розвитку творчого потенціалу особистості, захисту й підтримки інтересів учнів. Принцип насиченості освітнього середовища орієнтує на створення освітнього простору із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних засобів, що створює емоційну атмосферу, моделює настрій, сприяє пізнавальній й навчальній діяльності. Насичення освітнього простору інформаційними ресурсам, інноваційними за

своєю суттю і змістом формами методичної взаємодії спрямовує особистість на саморозвиток, самовдосконалення. Принцип полімодальності й мультимедійності (за аналогією принципу наочності) передбачає використання різних симуляторів, тренажерів, програм візуалізації, засобів доповненої реальності, пристроїв, що мають бути задіяні в освітньому процесі з метою забезпечення зорового, слухового, моторного (кінестетичного) способів сприйняття навчальної інформації. Принцип навчання у співпраці і взаємодії вимагає побудови освітнього процесу на основі активної багатосторонньої комунікації (контактної й мережевої) між учителем та учнем, а також використання групових форм навчання. Принцип успішності в навчанні – є принципом засвоєння учнями знань і є завершальним елементом у дидактичній ланцюжку «пояснення – закріплення – контроль», що свідчить про наявність певних успіхів, досягнень, здобутків учнів та усвідомлення власних можливостей. У взаємозв'язку з цим принципом знаходиться принцип практико-орієнтованості, що забезпечує перехід від технологій передачі знань до технології навчання з набуттям досвіду. Безперервне оцінювання успішності учня протягом усього освітнього процесу забезпечується принципом – включеного оцінювання, що пов'язаний з цифровими технологіями, які уможливають миттєвий зворотний зв'язок на результати навчання. Завдяки цьому принципу відбувається коригування навчальних цілей та зони найближчого розвитку учня. Максимальне забезпечення досягнення поставлених дидактичних цілей в освітньому процесі можливо завдяки використанню відповідних технологій, що регламентується принципом доцільності, зокрема, не доцільно використовувати малоефективні освітні технології без чітко поставлених освітніх цілей. Означені дидактичні принципи орієнтовані на забезпечення якості освіти та безперервний моніторинг освітнього процесу, його індивідуалізацію і є відкритими, що дає можливість їх доповнювати зі розвитком теоретичних і практичних можливостей інформатизації освіти.

В умовах інформатизації освіти необхідно зазначити про сучасні організаційні форми навчання, з використанням інформаційних і мережевих засобів комунікації (телефонні конференції; відео та аудіо конференції; веб-форуми; чати; блоги; інтернет-портали; веб-платформи, електронні списки розсилки; групи новин; ментальні карти; соціальні мережі). Використання тих чи інших організаційних форми визначається умовами навчання: контактне навчання (Face-to-face Learning), інформаційні технології (Online Learning) та дистанційне навчання (Distance Learning). Але будь яка організаційна форма навчання здійснюється за допомогою інструментального середовища e-learning, насамперед, це наявність електронного навчального курсу, створення віртуальних класів, лабораторій, опанування навчального матеріалу та його обговорення з використанням інформаційних та телекомунікаційних технологій, конференц-зв'язку, дискусійних форумів, соціальних мереж, здійснення індивідуального консультування та педагогічного супроводу через мережеві засоби комунікації.

Висновки. Отже, інформатизації освіти відкриває можливості для оновлення змісту, організаційних форм навчання. Дидактика інформаційного суспільства обґрунтовує активізацію індивідуалізації навчання, впровадження педагогіки співпраці, перехід від технологій передачі знань до технології навчання з набуттям досвіду, широкомасштабного використання інформаційних технологій та сучасних засобів навчання. Індивідуалізація навчання базується на освітніх цілях та інтересах дітей і дає змогу зробити освіту адекватною вимогам сьогодення, закладаючи міцний фундамент для усвідомленого навчання протягом життя. Основним інструментом для цього є індивідуальна освітня траєкторія, як особистий шлях реалізації потенціалу кожного учня.

Література:

1. Алексеева С. Індивідуалізація навчання у закладах загальної освіти як педагогічна проблема. Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «*Theory and Practice of Science: Key Aspects*» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, 2021. Pp. 290-296. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724261>
2. Топузов М. О. Проектування інформаційно-освітнього середовища навчальних закладів у сучасному суспільстві *Український педагогічний журнал*. 2017. № 1 С.26-26
3. Алексеева С. В. Інформаційне освітнє середовище підготовки майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*: зб. наук. праць. 2015. Вип. 10. С. 72–77
4. Калініна Л., Топузов О. Організаційні механізми управління закладами освіти: методології та теоретичні засади. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 4. С. 34–44.
5. Алексеева С. Нетрадиційне навчання нового покоління дітей (покоління діджиталізації). *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта - 2021: інновації в освіті в контексті європеїзації та глобалізації*: матеріали V міжнародної наук.-практ. конференції. Тернопіль: Крок, 2021. С.196-199. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727591>
6. Топузов О. М. Соціальне співробітництво в системі загальної середньої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2018. N 3. С. 47-59.
7. Алексеева, С.В. (2018) *Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри: теорія і практика*: монографія. Міленіум, 484 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617>
8. Алексеева С. В. Форми та методи он-лайн консультування майбутніх фахівців з розвитку професійної кар'єри. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Випуск 44. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. стор. 194-198. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166116>
9. Алексеева С. В. Психолого-педагогічні чинники формування професійної придатності майбутнього фахівця в умовах сучасної освіти. *Проблема сучасної педагогічної освіти. Сер.: Педагогіка і психологія* : зб. статей. 2012. Вип. 36, ч. 1. С. 27– 32.

References:

1. Aliexsieieva S. (2021) Individualizatsiia navchannia u zakladakh zahalnoi osvity yak pedahohichna problema. [Individualization of education in general education institutions as a

pedagogical problem] Scientific Collection «InterConf», (42): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Theory and Practice of Science: Key Aspects» (February 19-20, 2021). Rome, Italy: Dana, Rr. 290-296. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724261>

2. Topuzov M. O (2017) Proektuvannia informatsiino-osvitnoho seredovishcha navchalnykh zakladiv u suchasnomu suspilstvi [Designing the information and educational environment of educational institutions in modern society] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal* . (1) S.26-26

3. Aliksieieva S. (2015) Informatsiine osvitnie seredovishche pidhotovky maibutnykh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery. [An informational educational environment to prepare future designers for professional career development] *Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika: zb. nauk. prats.* Vyp. 10. C. 72–77

4. Kalinina L., Topuzov O. (2017) Orhanizatsiini mekhanizmy upravlinnia zakladamy osvity: metodolohii ta teoretychni zasady. [Organizational mechanisms of educational institutions management: methodologies and theoretical principles.] *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. (4). S. 34–44.

5. Aliksieieva S. (2021) Netradytsiine navchannia novoho pokolinnia ditei (pokolinnia didzhytalizatsii). [Non-traditional teaching of a new generation of children (digitalization generation)] *Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita - 2021: innovatsii v osviti v konteksti yevropeizatsii ta hlobalizatsii: materialy V mizhnarodnoi nauk.-prakt. konferentsii*. Ternopil: Krok, S.196-199. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727591>

6. Topuzov O. (2018) Sotsialne spivrobitnytstvo v systemi zahalnoi serednoi osvity. [Social cooperation in the system of general secondary education.]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. (3). S. 47-59.

7. Aliksieieva, S.V. (2018) Pidhotovka maibutnykh dyzaineriv do rozvytku profesiinoi kariery: teoriia i praktyka: monohrafiia. [Preparing future designers for professional career development: theory and practice] Milenium, 484 s. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/727617>

8. Aliksieieva S. (2016) Formy ta metody on-lain konsultuvannia maibutnykh fakhivtsiv z rozvytku profesiinoi kariery. [Forms and methods of online counseling of future professionals in professional career development] *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zb. nauk. pr.* Vypusk 44. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer»,. stor. 194-198. URL:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/166116>

9. Aleksieieva S. (2012) Psykholoho-pedahohichni chynnyky formuvannia profesiinoi prydatnosti maibutnoho fakhivtsia v umovakh suchasnoi osvity. [Psychological and pedagogical factors of formation of professional suitability of the future specialist in the conditions of modern education]. *Problema suchasnoi pedahohichnoi osvity. Ser.: Pedahohika i psykholohiia* : zb. statei. Vyp. 36, ch. 1. S. 27– 32.